

<http://www.israelsmisjonen.no/ressurser/materiell/prekenverksted>

21. søndag i treenighetstiden – 13. oktober 2024

Denne tekstgjennomgangen ble første gang publisert i 2021.

Prekentekest: Luk 16,19-31

Lesetekst I: 5 Mos 15,7-8 og 10-11

Lesetekst II: 1 Joh 3,16-18

Rik i verden – rik i Gud

Adressater

Adressatene for Jesu lignelse (eller eksempelfortelling som den også kan kalles) om den rike mannen og Lasarus er fariseerne som – fordi de selv var «pengekjære» (16,14) – mislikte det Jesus hadde sagt i lignelsen om den kloke forvalteren (16,1-13) om rett forhold til og rett bruk av «den uhederlige Mammon» (16,9).

Oppbygning og inndeling av teksten

Vers 19-23 Første hoveddel -- fortellingsdelen

a) vers 19-21 Situasjonsbeskrivelse av den rike mannens og Lasarus' kontrastfylte skjebne før døden: rikmannen i overflod, Lasarus i dypeste armod

b) vers 22-23 Situasjonsbeskrivelse av de to mennenes like, men omsnudde kontrastfylte skjebne etter døden: rikmannen i dødsriket der han pines, Lasarus på hedersplassen tett inntil Abraham ved det himmelske festmåltid

Vers 24-31 Andre hoveddel – dialogen mellom Abraham og den rike i dødsriket

a) vers 24-26: Rikmannens bønn om lindring avvises, kløften er uoverstigelig

b) vers 27-29: Rikmannen bønnfaller fra sin fortapte tilstand Abraham om at hans fem gjenlevende brødre må bli advart mens de ennå lever. Men også denne bønningen avvises, de har «Moses og profetene» og får nøye seg med det og la seg advare av dem.

c) vers 30-31: Avvist blir og en tredje henvendelse fra den rike til Abraham: anmodningen om å få en fra de døde til å komme til brødrene, i tro på at de ved å oppleve et slikt under nok ville lytte til Skriftens ord og omvende seg.

Tekststrukturen viser at det er den rike mannen som er hovedpersonen i lignelsen. Det er han som alene fører ordet i dialogen med Abraham, hans siste ord gjelder hans brødre på jorden og hva de bør gjøre. Lasarus er taus. Hans funksjon i lignelsen er å sette den rike mannens skjebne i relieff: å avsløre hans forsømmelser i denne verden: lydigheten mot Guds ord og omsorg for en nødlidende som hungrer etter hjelp, og å stilles opp som hans

kontrastfigur i dødsriket. Fortellingens hovedsikte er derfor ikke – som det ofte har blitt fremstilt – å forklare hvorfor den rike gikk fortapt *og* hvorfor den fattige ble frelst, dens fokus er alene å vise hvorfor den rike mannen gikk fortapt, den svarer ikke på spørsmålet om hvorfor Lasarus ble frelst. Slik svarer lignelsen om den rike mannen og Lasarus bare til ve- ropene over de rike i Luk 6,24-26, ikke til saligprisningene av de fattige disiplene i Luk 6,20- 23.

Rik og fattig – livets store motsetning

I lignelsen om den rike mannen og Lasarus møtes vi av de store og tidløse motsetningene i livet, rikdom og fattigdom: «Det var en rik mann» (vers 16), og det var «en fattig mann» (vers 20). Teksten er en kraftig utfordring til oss - predikanter og tilhørere - som lever i et av verdens rikeste land og i mediene daglig eksponeres for utallige fattige nødlidende mennesker, om å ta spenningsfeltet mellom rikdom og fattigdom på alvor, og stille oss spørsmålet: Lar vi den fattige Lasarus lide, mens vi lever ubekymret videre i vår overflod, eller sagt med denne søndagens lesetekst fra 1 Joh 3,17: «Den som har mer enn nok å leve av og likevel lukker sitt hjerte når han ser sin bror lide nød, hvordan kan han ha Guds kjærlighet i seg?»

Kontrastfylte liv og skjebner

Den rike mannens og Lasarus' kontrastfylte skjebne på jorden skildres i vers 19-21 på kraftfullt vis: Den rike kledde seg i praktfulle klær av de dyreste stoffer: De var farget med «purpur», importert fra Fønikia, og av det «fineste lin», importert fra Egypt, og han levde hver dag i «fest og luksus». Formuleringen «dag etter dag» gir uttrykk for at hans liv var en sammenhengende fest, dette var hans livsstil. Men skildringen av den rike mannen skal ikke oppfattes som odios, det står ikke at han var et spesielt dårlig menneske, han var ingen kjeltring. Han hadde omsorg for sine brødres evige ve og vel, i begravelsestalene ble det nok sagt mange gode minneord om ham. Men den rike mannens ulykke var hans sviktende forhold til Skriften. Han hadde ikke lyttet til, gitt akt på og adlydt «Moses og profetene» som gir tilstrekkelig veiledning om hvordan en skal leve sitt liv etter Guds vilje, jf. Jesu sammenfatning av loven i Luk 10,25-37 i det dobbelte kjærlighetsbudet: «Du skal elske Gud av hele ditt hjerte ... og din neste som deg selv». Den rike mannen hadde lukket øye og hjerte for Gud og medmennesker i nød. Hans ubarmhjertighet overfor Lasarus avslørte at han ikke hadde forstått hva nestekjærlighet er i praksis.

Lazarus skildres med nødens klassiske treklang: fattigdom, sykdom og sult: «Han var full av sår, og det var verk i sårene ... I søppelet var det rester fra matbordet hos den rike. Lazarus håpet å finne noe å spise der» (vers 20-21, oversettelse: 'Lukas lett å lese', 2020). Den forkomne og syke Lazarus ved porten utenfor den rike mannens hus var et stumt rop om hjelp. Men nødpet ble overhørt av den rike, med iskald taushet.

Den fattige navngis: Lazarus. Dét er påfallende, han er den eneste som nevnes ved navn i Jesu mange lignelser. Navnet hans har et sentralt teologisk poeng: Lazarus er en gresk versjon av det hebraiske navnet El-Asar, i norske oversettelser gjengitt med Elieser (jf. Abrahams tjener «Elieser fra Damaskus», 1 Mos 15,2). Navnet betyr *Gud har hjulpet/Gud hjelper/min hjelp er Gud*. Det karakteriserer Lazarus, som ikke fikk noen hjelp fra mennesker, som en som i sin nød og avmakt visste seg avhengig av Gud og satte all sin lit til ham og hans hjelp. Jf. de mange omtalene i GT av Gud som de hjelpeløses hjelper (f.eks. Job 36,6; Sal 9,13; 10,17; 140,13; 149,4; Jes 14,32; 49,13). I Sal 146,5 prises den salig «som har Jakobs Gud til hjelper og setter sitt håp til Herren sin Gud». I all sin elendighet og fattigdom

var Lasarus, fordi han satte sin lit til Gud, salig, «rik i Gud» (Luk 12,21), han eide den virkelige rikdom.

To filologiske kommentarer

a) Abrahams fang - hedersplassen

I vers 22 og 23 brukes i den greske grunnteksten substantivet *kolpos*. Det er i vers 22 i Bibel 2011 (som i NO 78/85) oversatt med henholdsvis 'fang' (englene bar Lasarus til «Abrahams fang») og med 'tett inntil': Den rike så i dødsriket Abraham, og Lasarus «tett inntil ham» (NO 78/85: og Lasarus «ved hans side»). Eldre norske oversettelser plasserte Lasarus i «Abrahams 'skjød'», det danske ordet for 'fang'/'favn' som nyere oversettelser gjennomgående gjengir *kolpos* med (jf. Joh 1,18: «den enbårne ... som er i Fars favn»). Dette er grunnen til at billedkunsten ofte lar Lasarus sitte på fanget til Abraham som sitter på en stol. Ordet *kolpos* er det samme som i Joh 13,23 brukes om bordplasseringen apostelen Johannes hadde under Jesu avskjedsmåltid med disiplene sine. Her heter det i Bibel 2011 at Johannes «lå ved siden av Jesus ved bordet», eldre oversettelser hadde: Johannes «lå ved/opp mot/lente seg mot Jesu bryst». Ordet betyr egentlig brystfolden i togaen/kappen som mannen bar. I festmåltider på Jesu tid lå mennene på benker eller divaner som var stilt med hodeenden inn mot bordet, de støtte seg på venstre arm og forsynte seg med høyre. Livet i himmelen tenkes her som et festmåltid i Guds rike der det hellige folkets stamfar er vert, jf. Matt 8,11. Hedersplassen er plassen ved Abrahams høyre side. Lasarus får denne plassen tett ved Abraham, jf. Jacob Jervells oversettelse i vers 22: den fattige «ble ført av engler til hedersplassen hos Abraham». Denne hedersplassen er i jødiske ører innbegrepet av saligheten.

b) Det er påfallende (men knapt noe det skal prekes om denne søndagen) at stedet der den rike mannen havner umiddelbart etter sin død og begravelse omtales som 'dødsriket' (gr. *hades*, hebr *sheol*), alle dødes samlingssted (jf. Esek 31,14-16; Fork 9,4-10), der han er i en slags mellomtilstand, mellom kroppslig død og kroppslig oppstandelse på den siste dag. Det kunne kanskje vært dogmatisk mer korrekt at rikmannens oppholdssted ble omtalt som 'helvete' (gr. *gehenna*), straffestedet i endetiden der fortapelsen, etter Jesu gjenkomst og dom på den siste dag, realiseres som den store, definitive atskillelsen. Men lignelsen er en lignelse, ikke en lære om hva som skjer umiddelbart etter døden. Med mange kommentarer kan det sies at det som i lignelsen skjer i dødsriket, er en foregripelse av dommen som alltid har en dobbelt utgang: et endelig skille mellom dem som stenges ute og dem som kommer inn til riket som er gjort i stand fra verdens grunnvoll ble lagt, Guds fullendte rike (jf. Matt 25).

Eksempel til advarsel, eksempel til etterfølgelse

Som understreket ovenfor, er det bare én hovedperson i pretekstens lignelse: den rike mannen. Jesus vil at de som hører lignelsen, skal stille seg det selvransakende spørsmål om de kjenner seg igjen i denne mannen som med sitt liv illustrerer rikdommens farer og det selvopptatte og selvtilfredse menneske som er seg selv nok og har sin livsforankring i sin rikdom og velstand, uten behov for Gud og hans nåde og barmhjertighet, og som lever uten å høre på «Moses og profetene», Guds ord, som peker på vår neste som er i nød.

Slik er den rike mannen er et advarende eksempel på en livsstil som fører inn i fortapelsen. Sterkt og tydelig vil Jesus med å fortelle lignelsen om den rike mannen og Lasarus

understreke at vår evige skjebne etter døden avgjøres – og denne avgjørelse er definitiv og uomstøtelig – på grunnlag av det som skjer i livet her og nå. Fortapelsens livsform som rikmannen valgte seg i levende live, ble forlenget inn i evigheten.

Vår evige skjebne avgjøres i møtet med Guds ord og forkynnelsen. For det er bare Ordet som kan skape en rett omvendelse. Og omvendelsens vei er den nødvendige, og eneste, vei til himmelen. Dette hadde den rike mannen erkjent: Han erkjente at skulle de fem brødrene hans, som levde livet på samme måte som deres avdøde bror, unngå å komme til «pinestedet» han selv var i, så måtte de «omvende seg» (vers 30) og stille seg i et annet forhold til rikdommen. I erkjennelse av denne omvendelsens nødvendighet er rikmannen et eksempel til etterfølgelse.

Evighetsalvoret

Fortapelsens mulighet må forkynnes med sitt rette innhold og alvor i de sammenhenger og ut fra de tekster som gjør det naturlig. Denne søndagens tekst er en slik anledning. Dens dype alvor er de to utganger av livet som stilles så klart opp mot hverandre: en til frelse og en til fortapelse.

Gunnar Johnstad

førsteamanuensis emeritus, NLA Høgskolen

gunjohn@online.no